

TERRY CROWDY

O istorie a spionajului din toate timpurile

Traducere: CĂTĂLIN CROITORU

EDITURA ORIZONTURI

acțiuni ilegale dacă acestea s-ar efectua în interes național. Trebuie menținut însă un echilibru. Politicienii aleși trebuie să aibă ultimul cuvânt în aprobarea acțiunilor serviciilor secrete, având în vedere că ei pot fi trași la răspundere prin votul cetățenilor. A acorda libertate deplină serviciilor secrete este o cale sigură spre dezastru. În același timp, pentru a fi cu adevărat eficiente, acestea trebuie să fie suficient de robuste. Este doar o problemă de echilibru. Așa cum spunea și Tolstoi în Război și Pace: „lupii trebuie să fie hrăniți și oile trebuie să fie păzite”.

Cuprins

Introducere	5
Capitolul 1. În Antichitate	18
Capitolul 2. Imperiul Roman și veacurile întunecate	42
Capitolul 3. Britannia spionează	67
Capitolul 4. Spionajul în era rațiunii	102
Capitolul 5. Vive la Révolution?	129
Capitolul 6. „Partea secretă” a lui Napoleon	157
Capitolul 7. Războiul necivilizat	187
Capitolul 8. Nașul serviciilor secrete	222
Capitolul 9. Febra spionajului	245
Capitolul 10. Pericolul din Est	273
Capitolul 11. Agenți dubli și jocuri radio	294
Capitolul 12. Spionii Axei împotriva Americii	331
Capitolul 13. Spionii din epoca sovietică	367
Capitolul 14. Nu se întrezărește niciun final	415

Capitolul 1 În Antichitate

„Mai întâi încercați toate artele subtile; încercați să-i mituiți, să-i câștigați de partea voastră sau să-i dezbinați.”

Așa l-a sfătuit spionul.

Cartea VI, Cântul XX: Spionii
din lucrarea Ramayana al lui Valmiki

Cele mai vechi relatări despre o acțiune de spionaj care au ajuns până la noi se referă la bătălia de la Kadesh, din cadrul războiului purtat de faraonul Ramses împotriva hitiților (circa 1274 î.Hr.). Deși spionii sunt de cele mai multe ori colectori de informații, câteodată ei sunt folosiți pentru diseminarea de date false pentru inducerea în eroare a inamicilor. Regele hitit Muwatalli (a domnit între 1295 și 1272 î.Hr.) a trimis în tabăra egipteană doi așa-ziși dezertori pentru a-l convinge pe faraon că armata hitită se află încă la mare distanță. Ramses a crezut povestea lor și, din această cauză, o parte din armata sa a căzut într-o ambuscadă pregătită de inamici. Din fericire pentru faraon, egiptenii au reușit să captureze alți doi spioni hitiți care au fost supuși unui interogatoriu. După lovituri repetate, spionii hitiți au mărturisit că fusese pregătită o ambuscadă pentru avangarda armatei lui Ramses. Faraonul a fost în măsură să-și aducă rapid în luptă rezervele și să evite dezastrul în ceea ce a rămas în istorie sub denumirea de Bătălia de la Kadesh.

Vechiul Testament reprezintă o sursă bogată de povești cu spioni. Prima mențiune apare încă din Geneză, atunci când Iosif își acuză frații – care îl vânduseră ca sclav – ca fiind iscoade ale Canaanului ce culegeau informații despre locurile mai puțin protejate de la granița egipteană. Deși frații nu

faceau altceva decât să cumpere grâu, acuzațiile lui Iosif reprezentând modul său de răzbunare, povestea indică faptul că egiptenii erau atenți la spionii care se infiltrau pe teritoriul lor.

Îl avem apoi pe Moise care îi conduce pe israeliți în căutarea Tărâmului Făgăduinței. După fuga din Egipt și după ce au reușit să evite în mod miraculos armata faraonului în timpul traversării Mării Roșii, Moise se pregătește să intre în Canaan. În Deuteronom se consemnează că Moise, înainte de a porni în expediție, a trimis iscoade la solicitarea oamenilor săi care doreau ca aceștia să „aducă înapoi un raport despre ruta pe care s-o urmăm și despre orașele în care vom ajunge”. Pentru a obține aceste informații prețioase, Moise a desemnat 12 iscoade, care erau alese, conform Bibliei, dintre conducătorii fiecăruia dintre cele 12 triburi israelite străvechi. Instrucțiunile detaliate primite de cele 12 iscoade sunt consemnate în Cartea Numeri:

„Uitați-vă cum este terenul și dacă oamenii care trăiesc acolo sunt puternici sau slabi, puțini sau mulți. Pe ce fel de teren trăiesc ei? Este bun sau rău? În ce fel de orașe trăiesc ei? Sunt fără ziduri sau sunt fortificate? Cum este solul? Este fertil sau sărac? Există copaci sau nu? Faceți tot posibilul să aduceți înapoi câteva dintre fructele care cresc acolo.”

Iscoadele au plecat și s-au întors cu vești, aducând și câteva dintre fructele care creșteau din abundență. Zece dintre ele au raportat că tărâmul era o zonă foarte bogată, însă locuitorii erau niște giganți cu care israeliții nu se puteau măsura. Auzind acest raport, poporul s-a panicat și a refuzat să continue expediția. Atunci când cele două iscoade care mai rămăseseră, Iosua și Caleb, s-au pronunțat în favoarea continuării expediției, poporul s-a infuriat și „au vorbit ca să-i ucidă cu pietre”. Expediția a fost anulată, și israeliții au fost condamnați să rătăcească 40 de ani prin sălbăcie – câte un an pentru fiecare dintre zilele în care iscoadele se aflaseră în Canaan.

În ciuda acestei nereușite, Moise a continuat să aprecieze necesitatea spionajului. Iscoadele au fost folosite cu mult mai mult succes în războiul împotriva lui Sihon, regele amoriților, și a lui Og, regele din Bashan. După ce l-a învins pe Sihon la Jahaz și i-a ocupat teritoriul, Moise a trimis iscoade la Jazer, unde se stabiliseră amoriții care supraviețuiseră. Înarmați cu informațiile din raportul iscoadelor, israeliții au fost din nou victorioși.

Moise a fost succedat de Iosua care a reluat vechiul plan de traversare a râului Iordan și de invadare a ținutului Canaan. Fără prea multă zarvă, el a trimis două iscoade peste Iordan, care s-au infiltrat în importantul oraș fortificat Ierihon:

„Apoi Iosua, fiul lui Nun, a trimis în secret două iscoade din Shittim. „Duceți-vă să vedeți țara”, le-a spus el, „în special orașul Ierihon”. Așa că ele s-au dus, au intrat în casa unei prostituate pe nume Rahab și au stat la ea.”

După ce s-au cazat la Rahab, care era mai degrabă proprietara unui han decât prostituată, așa cum se relatează în Biblie, evenimentele au luat o întorsătură periculoasă. Cele două iscoade fuseseră remarcate de la sosirea în oraș, iar prezența lor a fost raportată regelui:

„Regelui din Ierihon i s-a spus, „Uitați! Câțiva israeliți au venit azi-noapte să spioneze”. Așa că regele din Ierihon a trimis acest mesaj către Rahab: „Adu-i aici pe bărbații care au venit la tine și au intrat în casa ta, fiindcă ei au venit aici să ne iscodească țara”.”

Din fericire pentru cei doi spioni, Rahab era foarte îngrijorată din cauza războiului care era pe cale să înceapă. Era convinsă că soarta conflictului avea să încline în favoarea israeliților și a dumnezeului lor atotputernic. Le-a suit pe iscoade în podul casei și le-a ascuns printre grămezile de in pe care le depozita acolo. Apoi le-a spus oamenilor regelui că israeliții

fuseseră într-adevăr la ea, dar că plecaseră în jurul orei la care se închideau porțile orașului. Oamenii regelui au plecat în căutarea celor doi în direcția vadului de trecere a râului, și porțile orașului au fost închise în urma lor. Rahab s-a suit în pod și și-a explicat motivele pentru care îi ajutase pe israeliți:

„Știu că Dumnezeu v-a dat vouă acest tărâm și că o mare spaimă s-a lăsat asupra celor care locuiesc în această țară. Am auzit despre modul în care Dumnezeu a secat apa din Marea Roșie pentru voi atunci când ați venit din Egipt și am aflat ce le-ați făcut lui Sihon și lui Og, cei doi regi amoriți de la est de Iordan, pe care i-ați nimicit.”

Femeia a încheiat un pact cu cele două iscoade. Ea urma să le ajute pe acestea să scape, cu condiția ca ea și familia sa să fie cruțate atunci când Ierihonul avea să fie ocupat. Iscoadele i-au dat o bucată de pânză roșie pe care s-o atârne la fereastră și i-au promis că cei din interiorul casei nu vor păți nimic. Rahab, a cărei casă era lipită de zidul cetății, i-a ajutat pe israeliți să urce pe zid și să coboare de partea cealaltă cu ajutorul unei frânghii. Cei doi s-au întors la Iosua care a lansat atacul împotriva orașului Ierihon. Conform celor promise de iscoade, la ordinul lui Iosua, Rahab și familia ei au fost singurii locuitori ai orașului care au scăpat cu viață.

Iosua a început să planifice următoarea etapă a expediției și a trimis din nou iscoade:

„Acum Iosua a trimis bărbați din Ierihon spre Ai, care se află în apropiere de Beth Aren, la est de Bethel, și le-a spus: „Mergeți și iscodiți regiunea”. Când aceia s-au întors la Iosua, ei i-au spus: „Nu e nevoie să meargă toți luptătorii împotriva celor din Ai. Trimite 2 sau 3 000 de bărbați ca să ia orașul și nu-i obosi degeaba pe toți luptătorii, fiindcă acolo se află doar foarte puțini oameni”. Așa că au fost trimiși cam 3 000 de oameni; însă aceștia au fost întâmpinați de apărătorii din Ai, care au ucis 36 dintre ei. I-au urmărit pe israeliți de la porțile

orașului până la carierele de piatră și i-au împins în prăpastie. La auzul acestor vești inimile oamenilor s-au topit și au devenit ca apa.”

Pentru că avusese încredere în oamenii pe care îi trimisese să spioneze, Iosua a suferit o mare umilință, pierzând încrederea poporului său. Așa că acesta s-a grăbit să găsească printre israeliți un țap ispășitor, pe care l-au ucis cu pietre. A doua oară, Iosua nu a mai subestimat forța celor din Ai. Orașul a fost atacat cu 30 000 dintre soldații cei mai buni, toți cei 12 000 de locuitori fiind uciși, și locuințele lor distruse.

După moartea lui Iosua, israeliții au continuat lupta împotriva canaaniților, ajungând până la Ierusalim, care a fost incendiat. Au continuat să cucerească oraș după oraș din ceea ce se numea „țara colinelor”, însă nu reușeau să obțină nicio victorie în zona de câmpie, pentru că locuitorii de acolo luptau protejați în niște care făcute din fier. S-au concentrat așadar asupra orașului Bethel și din nou au fost trimise iscoade care să găsească vreun punct slab. Iscoadele și-au îndeplinit misiunea mituindu-l pe un locuitor al orașului:

„Iscoadele au văzut un bărbat ieșind din oraș și i-au zis: „Arată-ne cum să intrăm în oraș și vom avea grijă să fii tratat bine”. Așa că omul le-a arătat și ei au trecut orașul prin sabie, dar l-au cruțat pe bărbat și pe familia lui.”

Biblia ne oferă, de asemenea, date despre prima femeie agent secret din istorie: Dalila. Pe scurt, Samson fusese născut pentru a opri asuprirea israeliților de către filistini. Era atât de puternic, încât se povestea că doborâse de unul singur o mie de vrăjmași cu ajutorul „unei fălci de măgar”. Într-o altă demonstrație a forței sale, Samson fusese surprins petrecându-și noaptea cu o prostituată în Gaza, oraș al dușmanilor. Ca să nu fie capturat, el a forțat și a deschis de unul singur porțile orașului și a fugit. Nefiind în stare să se opună acestui luptător deosebit, conducătorii filistini au recurs la mijloace mai puțin ortodoxe.

Ocazia s-a ivit în momentul în care Samson s-a îndrăgostit de Dalila, o femeie din Valea Sorec. Conducătorii filistini i-au solicitat acesteia ajutorul: „Vezi dacă poți să-l faci să-ți arate secretul mării lui puteri și cum îi putem veni de hac. Fiecare dintre noi îți va da unsprezece sute de șecheli de argint”.

Rezultatul este cunoscut de toată lumea: Dalila a fost de acord și l-a făcut pe Samson să-i dezvăluie secretul. Acesta nu-și răsesse niciodată părul de pe cap și acolo stătea toată puterea sa. Dalila i-a contactat pe filistini și, după ce Samson a adormit cu capul în poala ei, a lăsat să intre un bărbat care i-a ras cele șapte șuvițe de păr. Rămas fără forța sa supranaturală, Samson a fost incapabil să se opună filistinilor care i-au scos ochii și i-au legat mâinile cu cătușe din bronz.

Agenți femei sunt menționați și în istoria veche a Chinei, așa cum reiese dintr-o relatare din Perioada Primăverilor și Toamnelor (770–476 î.Hr.). Statul Wu cucerise teritoriul vecin Yue și-l ținea în captivitate pe regele Gou Jian (care a domnit în perioada 496–465 î.Hr.). După ce a fost eliberat, regele a dorit să se răzbune, însă era conștient că țara sa e încă prea slabă ca să se lupte cu Wu. Din această cauză, Gou Jian a elaborat un plan prin care să slăbească regatul Wu din interior. A cerut prim-ministrului să selecteze zece dintre cele mai frumoase femei pe care le putea găsi, două dintre acestea urmând să fie trimise lui Fu Chai (495–473 î.Hr), regele din Wu, ca parte a tributului.

Cele două femei nu aveau să fie niște simple concubine, ci niște agenți secreți foarte bine antrenați a căror misiune era să-l determine pe Fu Chai să-și irosească resursele militare în campanii duse împotriva vecinilor și să-și îndepărteze valorosul prim-ministru, Wu Zixu. Legenda spune că cele două candidate au fost Zheng Dan și Xi Shi – cea de-a doua fiind fiica unui negustor de ceai, descoperită pe când spăla pânzele din mătase în apa unui râu. Timp de trei ani femeile au fost antrenate în eticheta Curții și pregătite să desfășoare activități care să-l distragă pe regele inamic de la responsabilitățile sale.

După ce l-au mituit pe un funcționar corupt, Xi Shi și Zheng Dan au fost introduse la Curtea lui Fu Chai. Regele a fost atât de copleșit de frumusețea lor, încât a ignorat protocolul și s-a ridicat ca să le întâmpine. Prim-ministrul a suspectat în mod corect că e vorba despre un complot și l-a sfătuit pe rege să fie precaut. Fu Chai a ignorat sfaturile prim-ministrului și a mușcat momeala. A căzut în mrejele celor două femei și, nu după mult timp, a început să negligeze tot ceea ce se întâmpla în afara apartamentului său. Concubinele i-au subminat încrederea pe care o avea în prim-ministru. Acesta, realizând că este victima unei acțiuni elaborate, a încercat să recâștige favorurile regelui. A denunțat acțiunile concubinelor, însă totul a fost în zadar. Regele se săturase de el și i-a ordonat să se sinucidă.

Fără înțelepciunea lui Wu Zixu, țara prost guvernată a căzut victimă foametei. Îndemnat de cele două concubine, Fu Chai a pornit război împotriva statului vecin Qi. Sesizând oportunitatea, Gou Jian a lansat mult-așteptatul atac de răz-bunare împotriva statului Wu, reușind să-i distrugă armata în decursul unui război ce a durat nouă ani. În final, Fu Chai nu a avut altă opțiune decât să se sinucidă, nu înainte însă de a-și da seama că cele două femei fuseseră, de fapt, spioane ale inamicului. A reușit să o ucidă pe Zheng Dan, însă Xi Shi a scăpat și a rămas în conștiința publică drept una dintre cele „patru frumuseți” care au schimbat cursul istoriei Chinei.

Când vine vorba despre spionaj, China antică este cel mai bine cunoscută datorită operei generalului filosof Sun Tzû, care a dedicat ultimul capitol al lucrării sale, Arta războiului, modului de folosire a spionilor. Având ca punct central mantra „toate acțiunile de război sunt bazate pe inducerea în eroare a adversarului”, teoriile pe care Sun Tzû le-a elaborat în jurul anului 490 î.Hr. continuă să fie relevante și reprezintă o lectură obligatorie pentru toate agențiile de informații din prezent.

Argumentele aduse de Sun Tzû în favoarea utilizării spionilor se bazează pe calcule economice. Costurile de întreținere

ale unei armate erau la fel de mari în China antică, așa cum este și în prezent. Înaintarea unei armate de 100 000 de oameni în teritoriul inamic costa 1 000 de uncii de argint pe zi. În afară de asta, aproximativ 700 000 familii se aflau în imposibilitatea de a-și îndeplini sarcinile zilnice din cauza prezenței armatei, cu efect direct asupra colectării taxelor. Dacă, în absența unor informații militare utile, comandantul nu era în măsură să cunoască intențiile inamicului, războiul se putea prelungi ani întregi, „cauzând haos atât în țară, cât și peste graniță”.

Prin descoperirea poziției, forței și intențiilor inamicului, spionii grăbeau deznodământul războiului care, potrivit argumentației lui Sun Tzû, devenea astfel mai uman. Având în vedere sumele enorme de bani economisite prin purtarea unui război scurt, comparate cu riscurile pe care și le asumau spionii – pe care îi aștepta mai mult ca sigur moartea în cazul în care erau prinși –, Sun Tzû afirma că plata generoasă a spionilor era atât meritată, cât și absolut esențială. Cei care se zgâresc în acest domeniu fac economii false: „Cel care acționează în acest fel nu este bun de conducător, nu își ajută suveranul, nu poate obține victoria”, concluziona generalul.

Sun Tzû sublinia cu foarte multă fermitate necesitatea unor informații corecte sau cunoașterea de dinainte a inamicului:

„Astfel, cunoașterea este cea care le permite suveranului înțelept și generalilor valoroși să lovească și să învingă, să obțină rezultate care nu sunt la îndemâna oamenilor obișnuiți.

Această cunoaștere nu poate fi obținută de la spirite; nu poate fi dedusă din experiență și nici prin vreun mod de calcul.

Cunoașterea înclinărilor inamicului poate fi obținută doar cu ajutorul altor oameni.”

El identifica cinci clase diferite de spioni prin intermediul cărora putea fi obținută această cunoaștere. Prin utilizarea

simultană a acestor tipuri de spioni se putea obține ceea ce el numea „divina urzire a firelor”. Cele cinci clase de spioni erau:

Spionii locali care se găseau printre „locuitorii unui district”.

Spionii din interior aflați printre „oficialitățile inamicului”. Aici erau incluși oficiali de la Curte nemulțumiți de ceva – cum ar fi lipsa promovării –, cei aflați în dizgrația conducătorului, precum și cei dispuși să coopereze în schimbul unei recompense financiare. Erau incluse aici și concubinele, care pentru motive financiare sau din pură gelozie puteau fi convinse să trădeze o persoană oficială. Sun Tzû recomanda mare atenție în utilizarea acestor „spioni din interior” care puteau fi folosiți și de inamic pentru plantarea de informații false.

Spionii condamnați erau considerați a fi un mijloc extrem, dar foarte eficient de inducere în eroare a inamicului. Un spion neimportant primea în mod deliberat informații false. După ce era trimis în tabăra inamică, cu intenția de a fi capturat, acesta era trădat de tovarășii săi. Încercând să-și apere pielea, spionul divulga informațiile pe care el le bănuia a fi adevărate și, mușcând momeala, inamicul acționa în consecință. Din nefericire, odată ce se descoperea că informațiile furnizate de spion fuseseră false, acesta era mai mult ca sigur executat.

Spionii supraviețuitori erau aceia care erau trimiși să culeagă informații din spatele liniilor inamice și reușeau să se înapoieze cu ele.

Spionii convertiți erau agenții dubli. Sun Tzû considera că acesta era cel mai important tip de spioni, deoarece ei formau cheia pentru toate celelalte activități de spionaj:

„Spionii inamicului care vin să ne spioneze pe noi trebuie descoperiți, tentați cu recompense, luați și găzduiți confortabil. În acest mod ei vor deveni spioni convertiți și vor putea fi folosiți în serviciul nostru.

Prin intermediul informațiilor aduse de spionii convertiți noi vom putea obține spioni locali și spioni din interior.

Datorită acestor informații putem să-i trimitem pe spionii condamnați cu date false la inamic.

Tot așa, pe baza acestor informații, spionii supraviețuitori pot fi utilizați în ocazii bine stabilite.

Obiectivul spionajului în toate cele cinci variante ale sale este cunoașterea inamicului; această cunoaștere poate deriva, în primul rând, de la spionii convertiți.

Din această cauză este foarte important ca spionul convertit să fie tratat cu cea mai mare generozitate.”

În finalul lucrării, Sun Tzû tratează problema interpretării informațiilor. Istoria e plină de exemple de conducători care au ignorat informații obținute prin „metode secrete” sau, și mai rău, care au acționat în baza unor rapoarte necoroborate, inexacte. Cea mai importantă calitate a celui care folosește spioni este să știe când să aibă încredere și când să aibă dubii în legătură cu spionul său. Sun Tzû așază întreaga responsabilitate pe puterea de judecată a beneficiarului informațiilor. Utilizatorul de spioni care acceptă sfaturile lui Sun Tzû trebuie să fie un fin cunoscător al naturii umane. Generalul dă doar următoarele două sfaturi în această privință:

„Spionii nu pot fi utilizați cu folos fără o anume agerime intuitivă.

Fără o ingeniozitate și o viclenie ale minții, nimeni nu poate determina adevărul din rapoartele lor.”

Tocmai aceste calități intuitive se pare că-i lipseau unuia dintre contemporanii lui Sun Tzû, regele Xerxes al Persiei (care a domnit în perioada 485–465 î.Hr.). În anul 480 î.Hr. Xerxes se pregătea să invadeze Grecia, ca o răzbunare pentru înfrângerea suferită de tatăl său la Marathon, cu 12 ani în urmă. După ce a adunat o armată enormă din toate colțurile